

Geleneksel ve Modern Normlar Arasında Aile Kurumunun Serencamı

Giriş: Aile Neydi, Ne Oldu, Ne Olmalıdır?

Günümüzde aile kurumundaki dönüşüm dikkat çekici boyutlara ulaşmış durumdadır. Evlilik yaşının giderek yükselmesi, evlenme oranlarındaki süregelen azalma, boşanma sayılarında artış ve bunun toplumsal olarak kanıksanması önemli bir sorun olarak görülmektedir. Aile kurumunun yapısal bir dönüşüm geçirdiği ve bu dönüşümün stratejik bir tehdit olarak algılanması gerektiği ise artık açık olarak dile getirilmektedir. Nüfus artış hızındaki düşüşün yalnızca demografik bir veri olmaktan çıkıp ekonomik, sosyal ve kültürel sonuçları olan bir “beka sorunu” olarak tartışılmaya başlanması, söz konusu dönüşümün toplumsal ölçekte bir kaygı ve belirsizlik atmosferi yarattığını da ortaya koymaktadır.

Aileye ilişkin olumsuz tabloya eşlik eden toplumun tarihsel ve kültürel değerleriyle uyumsuz ilişki biçimlerine yönelik görünürlük ve meşruiyet üretme çabalarında gözlenen artış ise yine sosyolojik boyutta ele alınması gereken bir sorun alanıdır. Küresel ölçekte, ekonomik ve politik açıdan etkili dar bir grubun öncülüğünde; bazı ülkelerde fonlanan kanaat önderleri ve sivil toplum örgütleri aracılığıyla, nikâh dışı cinsel yaşamı teşvik eden, cinsiyetin biyolojik anlamından arındırılmasını amaçlayan ve aile kurumunun merkezî rolünü

ytirmesini hedefleyen çabalar da dikkate değer biçimde artmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı etrafında geliştirilen ve doğrudan ya da dolaylı biçimde aile kurumunu örseleyen proje ve politikalar, bu alanda sistematik ve uzun vadeli bir dönüşüm çabasının varlığına işaret etmektedir. Söz konusu girişimlerin, aileyi koruyucu değil; aksine aileyi ikincil ve işlevsiz bir yapıya dönüştürme potansiyeli taşıdığı yönündeki eleştiriler, meselelerin yalnızca bireysel tercihlerle sınırlı olmadığını, toplumsal yapının bütününe ilgilendiren bir mesele olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada geleneksel aile modelinin temel özelliklerinden yola çıkarak geçmişteki aile yapımız, mevcut durum, süreç içindeki yapısal ve işlevsel dönüşüm ele alınmaktadır. Buradan hareketle ailenin nasıl olması gerektiğine ilişkin değerlendirme ve çıkarımlarda bulunulacaktır. Bu bağlamda; **Geleneksel aile yapımız nasıldı? Hangi sosyal, ekonomik ve kültürel dinamikler bu yapının dönüşümüne yol açtı? Mevcut koşullar altında aile kurumu nasıl bir çerçevede ele alınmalı ve geleceğe yönelik nasıl bir perspektif geliştirilmelidir?** Sorularına yanıtlar aranacaktır.

Ailemiz Neydi ve Ne Oldu?

İnsan, yaratılışı itibarıyla sosyal bir varlıktır ve onun bu yapısı, toplum içinde yaşamayı ve doğduğu andan itibaren aciz bir varlık oluşu da aile üyeleri ile

birlikte bulunmayı zorunlu kılmaktadır. Aile, ferdin kimlik ve kişilik yapısının oluşmasında, karakterinin inşasında, değer aktarımında ve toplumsal dayanışmanın sürdürülmesinde temel bir kurumdur. İlk zamanlardan bu yana aile kurumunun tarihsel ve kültürel bağlam içinde üstlendiği koruyucu, düzenleyici ve bütünleştirici işlevler dönüştürülerek ya da geleneksel yapıdan koparılıp aile değersiz hale getirilmektedir. Geleneksel aile yapısındaki dönüşüm geniş bir düşünsel ve tarihsel çerçeve içinde, din ile modernite arasındaki ilişkinin yeniden tanımlanması sürecinin bir yansıması olarak da ele alınmalıdır. Özellikle Batı değerlerinin giderek yaygın hale gelmesi dini referansların alanının daralmasına yol açmış, diğer bir ifade ile sosyal yaşamın dışına itilmesi ile sonuçlanmıştır.

1-Din-Modernite Gerilimi Arasında Ailemiz:

Aile aynı zamanda dini bir kurumdur. Onun kurucu unsuru olan nikah ibadet değeri de taşıyan bir sözleşmedir. Dolayısıyla dinin en fazla ilgilendiği ve ayrıntılarıyla hükümlerini belirlediği kurumların başında aile gelmektedir. Modernite ise tarihi

süreç içinde XIV. yüzyılda Rönesans, XVI. yüzyılda Reform hareketleri ve XVIII. yüzyılda da Aydınlanma zihniyeti ile kiliseye tepki olarak doğmuş, gelişmiş, yeni teknolojinin gücüyle de giderek alanını genişletmiş, buna paralel olarak dini alanı daraltmış, onu mabede hapsetmeyi hedeflemiş ve bunu da özellikle Batı dünyası açısından başarmıştır. Batı kültürünün yaygınlaşması dini ve onun kurallarını yıpratmış, etkisi de sosyal yaşamda kendisini göstermiştir. Gelineen noktada modernitenin Tanrı'ya meydan okuyucu tutumu onun hâkim karakterini oluşturmaya başlamıştır. Bunun günümüzdeki en önemli göstergesi sapkın ilişkilerin ve -sözüm on-evliliklerin birçok ülkede yasalaşmış olmasıdır. Oysa bütün menşei ilahi olan dinlerin kitaplarında mesela tahrifata uğramış haliyle bile Tevrat'ta (Tekvîn, 13/13; 18/20; 19/4-5; Hezekeil, 16/49-50) dolaşısıyla onun şeriatını esas alan İncil'de (Romalıları'a Mektup, 1/27; Korintoslular'a Birinci Mektup, 6/9) ve aslını korumuş tek ilahi kitap ve insanlığa en son mesaj olan Kur'ân-ı Kerîm'de (A'râf, 7/80-84; Hûd, 11/78-83; Enbiyâ', 21/74; Şuarâ', 26/161-175; Neml, 27/54; Ankebût, 29/28-35) bu tür ilişkiler sapkınlık

olarak kabul edilmiş, Lut Kavmi bu yüzden helaka uğramıştır. İlahi kitaplarda bu konunun anlatılması, bu tür tutumların sosyalleşmesi ve normalleşmesiyle ilahi cezanın kaçınılmaz olduğunun ilahi bir yasa olduğuna dikkat çekmek içindir. **Allah Te'âlâ'nın insana yakışmayan ve helakı gerektiren bir suç olarak belirlediği söz konusu eylemi modern insanın onur kabul etmesi Lut kavminin akıbetine benzer bir sonucun habercisi olarak okunabilir.**

Son tahlilde denilebilir ki, ahkâmını bütün ayrıntılarıyla belirlemeyi üzerine alması dolayısıyla aile kurumunun merkezinde Allah bulunmaktadır. Modernite ise hayatın merkezinden Allah'ı çıkarıp O'nun tahtına insanı oturtmuştur. Bunun doğal sonucu olarak modern insan dini, özgürlük önünde bir tehdit ve hürriyeti kısıtlayıcı bir yapı olarak görmüştür. Bu, modernitenin dine ve dini kültüre karşı bir meydan okumasıdır ve bu noktadaki hesaplaşmanın odağında aile kurumu vardır. Dolayısıyla da hesaplaşma yüksek gerilimde seyretmekte, sarsıcı olmaktadır. Bu konuyu açıklayan en kuşatıcı örnek az önce ifade edilen sapkın ilişkilere kanuni meşruiyet kazandırma çabaları ve bedenim kime ait olduğuna dair tartışmalardır.

Batının din ile ilişkisinde olumsuz tecrübenin oluşmasında kilisenin büyük etkisi vardır. Ona karşı oluşan tepkisel tutumun sekülerliği bir yaşam biçimine dönüştürmesi diğer toplumlar gibi İslam alemini de etkilemiştir. Özellikle cumhuriyet elitlerinin "Batı Uygarlığı" nı bir yaşam biçimi olarak dayatıp resmi ideolojisini bu hedef üzerine kuran ve devleti bu yönde yapılandıran çabalarının etkisi inkar edilemez. Sonuçta bu yöndeki eğilimin en güçlü etkisi aile kurumu üzerinde olmuş, gelinen noktada bunu hissetmeyen insan neredeyse kalmamıştır.

2-Sekülerleşme: Sekülerleşme, dinin hayata yön veren gücündeki daralma ve zayıflamadır. Kültürel kodların ve davranış kalıplarının belirleyici etkisi nedeniyle aile alanındaki sekülerleşme hızlı, kolay hissedilebilir ve görülebilir bir özelliğe sahiptir. Söz gelimi flört ilişkilerinin yaygınlaşması, kız arkadaş-erkek arkadaş edinmenin olağan bir sosyal ilişki biçimi hâline gelmesi, çocuklara verilen isimlerde İslam medeniyetinin tarihsel ve sembolik öncülerinin dışındaki adlara yönelim, evliliklerde dinî nikâh yerine yalnızca resmî nikâhla yetinilmesi, dindar kesimlerin çocuklarının evlilik törenlerinde popüler kültür akımlarına öykünme sonucu ortaya çıkan yeni biçimlerin görülmesi, nikâh dışı birlikeliklerin özgürlük söylemi çerçevesinde meşrulaştırılmaya çalışılması, marjinal akımların kamusal alanda görünürlük kazanma çabalarının artması ve geleneksel mahremiyet duyarlılıklarında gözlenen esnemeler sekülerleşmenin toplumsal düzeydeki bazı göstergeleri olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında cinsel yönelim, cinsiyet disforisi, toplumsal cinsiyet eşitliği, cinsel özgürlük, evliliğin çeşitlenmesi gibi tartışmalar ve bu yöndeki eğilimleri güçlendirme çabaları da sekülerleşmenin tezahürleri arasında sayılabilir.

M. Tayfun Amman'ın naklettiğine göre (Türkiye'de Ailenin Açık ve Örtülü Sekülerleşmesinin Sosyolojik Analizi, *Aile ve Eğitim*, İstanbul 2010) Batı ülkelerinde yapılan geniş çaplı bir araştırmada dindarlık düzeyi ile ailedeki çocuk sayısı arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu, dindar gençlerde çocuk sahibi olma hedefinin daha yüksek olduğu, din ile ilişkisi sınırlı olanlarda ise daha küçük aileler kurma eğilimi tespit edilmiştir. Sosyo-ekonomik seviyenin artışı ile çeşitlenen imkanların artması ve bireyciliğin kutsanması, gelenekten kopuşu hızlandırmıştır.

Bütün bu dönüşümün arka planında batı tipi

Allah Te'âlâ beşerî varlığın devamını erkek-dişinin birleşmesi kanununa bağlamıştır.

sekülerleşmenin dini olarak da meşrulaştırıcı araçlarının öne çıkarılması, Batıcı eğitim sisteminin dönüştürücü etkisinin bulunduğunu söylemek mümkündür. “Bu beden bana Allah’ın emaneti anlayışından bu beden benim, dolayısıyla ondaki tasarruf yetkisi de benim...” anlayışına gelmek, konuyu anlamak açısından yeterlidir.

3-İslamiyet ve Aile: İslamiyet, onu yaşam biçimi olarak belirleyen bir Müslümanın hayatını kuran, ona yön veren ve onu yöneten en önemli kurumdur. Hayatın din ile ilişkili olan en güçlü ve derinlikli kısmı da inanç esasları dışında aileyi ilgilendiren konulardır. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm nikahın değerine, mehir ahkâmına, aile içi ilişkilere, mahremiyet esaslarına, uyuşmazlık çözümüne, miras paylaşımına, boşama uygulamasına ve iddet konularına varıncaya kadar ayrıntılara yer vermiş, Hz. Peygamber de eş seçim kriterlerinden (Buhârî, “Nikâh”, 15; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 2) düğün merasimlerindeki eğlence ve ziyafete varıncaya kadar her bir detay ile ilgilenmiştir (bk. Saffet Köse, Toplumsal Meşruiyet Açısından Nikahta Aleniyet...”, s. 471-501). Buradan hareketle denilebilir ki din, aile kurumu ile ilgili hususlarda en belirleyici etkidir.

Müslüman toplumlarda ailenin kurumsal yapısı dine göre

şekillenmiş, bütün kültürel kodlar onunla bağlantılı olarak gelişmiş, kültürel davranış kalıpları din esaslı oluşmuştur. Kız isteme, nişan ve düğün merasimleri, mahremiyet ile ilgili esaslar, aile büyükleri ile ilişkiler, miras bölüşümü, çocuklara verilecek isimlere varıncaya kadar dini değerlerin etkisini açık şekilde görmek mümkündür. Bunun doğal sonucu olarak ailenin kuruluş öncesi ve esnasındaki prosedürleri, işleyişi, aile içi krizlerin yönetimi, ailenin sonlanması durumunda onunla ilgili uygulamalar hep bu doğrultuda gerçekleşmiş, toplumsal denetim mekanizmaları bu açıdan işlevini yürütmüştür.

Allah Te'âlâ beşerî varlığın devamını erkek-dişinin birleşmesi kanununa bağlamıştır. Diğer canlılardan farklı olarak insan neslinin temiz şekilde üremesinin tek meşru yolu olarak nikâh belirlenmiştir.

Kur’ân-ı Kerîm, nikâhı ağır ve mes’uliyetli bir sözleşme (Nisâ’, 4/21) kabul eder. Bu tanımlama, evlilik öncesi ve sonrasında onun yükünü paylaşacak bir çevrenin olması gerektiğine de işaret eder.

Geleneksel ailenin egemen olduğu dönemlerde ekonomik düzen ev merkezli olarak sürdürüldüğü için geleceğin ailesini kuracak olan çocuklar dede-nine amca-dayı, hala-teyze, kardeşlerden oluşan,

komşuluk ilişkilerinin güçlü olduğu büyük aile içinde büyümüş, onlarla bütünleşik bir hayatın içinde bulunmuş ve ailenin bir ferdi olarak kuruma katkı da sağlamıştır. Bu dönemde temel eğitim sonrası lise ve üniversiteye gitme oranı düşük seviyede bulunmaktaydı. Dileyen veliler ilkokuldan sonra çocuklarını bir mesleğe yönlendirir, usta-çırak ilişkisi ile bir mesleğin öğrenilme süreci başlatılır, sonrasında askerliğini yapıp döndüğünde ya ailesi ile birlikte hayatını kazanmaya devam eder; ya bir işe yerleştirilir ya da kendi işini kurması sağlanır, peşinden evlilik gerçekleşir, hayat devam ederdi. Bunun aynı zamanda ekonomik zorlukların getirdiği bir sonuç olduğunu belirtmek gerekir. Kızlar bu kadar hayatın içinde değildi, evinin işinde bulunurlardı, evlilik işlerinde de aile ve dost çevresi etkindi. Geleneksel aile modelinde ailenin kurulması bütünüyle evlenecek gençlere bırakılmaz aile büyükleri ile birlikte kararlar alınır. Bu, evlilik çağındaki gençlerin duygusal pozisyonu ile büyüklerin tecrübesinin birleştiği bir zemini ifade eder. Nişanlılık dönemi ve nişanlılar arasındaki ilişkiler belli bir mesafede seyrederek, mahremiyet ilkeleri uygulanır, geçmişin derinliklerine kök salmış kültürel kodlar ve ona uygun olarak gelişen örf-adetler tutum ve davranışları sınırlandırır, toplumsal kontrol mekanizmaları ve kişinin iç dünyasındaki utanma duygusu bu sınırları tahkim eden bir özelliğe sahiptir. Aileler ile birlikte kararlaştırılan düğün davetliler eşliğinde gerçekleştirildiğinde evlilik prosedürü tamamlanmış olurdu. Yeni kurulan ailelerde çıkan kriz el birliği ile çözülür ve aile kurumu devam ederdi.

4-Aile İçi Statüler: Geleneksel Müslüman toplumlarda aile içi statüler kadınlık-erkeklik normlarına göre şekillenmiş ve görev dağılımı buna göre belirlenmiştir. Kadın-erkek birbirlerinin eş değeridir. Bu kadın ve erkek arasındaki farklılığı ve

tamamlayıcılık özelliğini anlatır. Bu aynı zamanda aile içinde karı-koca statülerini ve rol organizasyonu da belirler.

Sufi literatüründeki izaha göre Kur'ân-ı Kerîm'de karı-kocadan birisi için kullanılan zevc(e) ayakka-bı, mest ve çorap gibi giysilerin tekini ifade eder. Bu kelime ile evlenmiş olan kadın-erkeğin farklılığına, tamamlayıcılığına, ayrılmaz şekilde bütünleşmelerine, evliliğin zorunluluğuna, birbiri için ne kadar anlamlı olduklarına, aradaki uyum ve ahenge, karı-kocalık rollerine, birbirlerinin denkliğine ve aynı değere sahip oluşlarına göndermede bulunur.

Kadın ve erkek arasındaki farklılıkların bir sonucu olarak koca açısından eş tamamlanma ve sekinet bulma, karı açısından güç ve güven arayışının cevabıdır (Kasas, 28/26). Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerîm kadın-erkeğin evlilik yoluyla bütünleşip yekvücut olduklarını belirtir (Nisa', 4/21). Bu üflet ve kaynaşmanın bir ifadesidir (Serahsî, XVI, 123).

Kur'ân ve Sünnette yer alan kadın erkeğin eş değerliliği modernitenin kadın-erkek eşitliğine dayalı zihniyeti ile dönüşüme uğramıştır. Bu konunun aile üzerindeki etkisine az aşağıda değinilecektir. Esasen bu Kur'ân-ı Kerîm'in öngördüğü ve Hz. Peygamber'in de ona uygun olarak belirlediği hak-sorumluluk ilişkisinin ifadesidir. Bu konunun ayrıntılarını şu şekilde ele almak mümkündür:

a-Evin Geçimi ve Tertip Düzeni: Geleneksel aile modelinde evin geçiminden koca, tertip düzeninden kadının sorumlu olduğu bir ev içi organizasyon belirlenmiştir. Bunun temelinde Nisâ suresinin 34. ayetinin kocayı kavvâm sıfatıyla aile kurumunun yöneticisi, gönülden bağlılık ve itaatı sâliha kadının özelliği tanımlamaktadır. Bundan doğal olarak erkeğin evin geçiminin sorumlusu, kadının da evin tertip düzeninden sorumlu olduğu sonucunu

çıkarmak mümkündür. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) kızı Hz. Fâtîma'yı (r.a.) Hz. Ali (r.a.) ile evlendirdiğinde damadına evin geçiminden, kızına da evin tertip-düzeninden sorumlu olduğunu bildirmesi de bunun peygamber dilinden ifadesidir (İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, nşr. Yusuf Kemal el-Hût, Riyad 1409, VII, 101; Serahsî, *el-Mebsût*, Kahire 1324-31, XVI, 123; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, Kahire 1327-28/1910, IV, 24, 192; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, Kahire 1311, IV, 199).

Kur'ân-ı Kerîm'in karı-kocanın rollerini ve statülerini belirledikten sonra bu konuda birbirlerine imrenmemelerini istemesi (Nisâ', 4/32) de uygulamanın şekillenmesinde belirleyici olmuştur.

Geçmiş döneme bakıldığında kadının evi merkeze alan bir hayatının olduğu, evinin işi, çocuklarının bakımı ve büyütülmesi (hidâne) ile meşgul olduğu bir başka ifade ile doğum ve annelik görevini öncelediği, bunun doğal sonucu olarak ev dışında katıldığı tarla, bağ-bahçe işleri ya da hayvanları ile ilgilenmek gibi ev dışındaki işlerin evdeki asli görevlerinin imkân verdiği ölçü ile sınırlı olduğunu belirtmek gerekir.

Ailenin geleneksel yapısını oluşturan en güçlü etkenin dini kaynaklar olduğunu belirtmek gerekir. Mesela bu uygulamaya esas alınabilecek ve kadınların günlük hayatının ev merkezli olduğunu kökleştiren hadisler mevcuttur. Söz gelimi kadının namaz için mescide çıkması konusunda Hz. Peygamberin isteksiz davrandığına dair hadis kitaplarında bilgiler mevcuttur. "Kadınların en hayırlı namazgâhı evlerinin köşesidir." (Ebû Dâvûd, "Salat", 52; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VI, 297, 301) hadisi bunlardan sadece birisidir. Yine bir kadın Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gelerek Mescid-i Nebevî'de kendisi ile namaz kılmak istediğini söyleyince ona şöyle cevap vermiştir: "Evet bunu biliyorum.

Ancak senin en özel odanda kıldığın namaz, özel odanda kıldığın namazından; özel odanda kıldığın namaz, evinin salonunda kıldığın namazından; orada kıldığın namaz, mahalle mescidinde kıldığın namazından, mahalle mescidinde kıldığın namaz, benim mescidimde kıldığın namazından daha faziletlidir." Bunun üzerine kadın evinin en uzak ve karanlık kısmına bir mescid inşa ettirdi ve ölünceye kadar namazlarını orada kıldı (Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VI, 371). Hz. Peygamber bunu genel bir esas olarak şöyle ifade eder: "Kadının özel odasında kıldığı namaz (evin) salonunda kıldığı namazından, (eşyalarının gizlendiği) daha özel odada kıldığı namaz da özel odasında kıldığı namazdan daha faziletlidir." (Ebû Dâvûd, "Salât", 53).

Geleneksel yapının oluşturduğu kültürel kodların ne kadar yerleşik hale geldiğini anlama açısından bugünkü durumun yadırgayıcı biçimde ifadesi olabilecek, tersinden okunduğunda da günümüz insanın yadırgayacağı bir görüş olabilecek ABD'li mühtedi Meryem Cemile'nin (ö.2012) değerlendirmesini zikredebiliriz. Ona göre **kadın, evinden sorumludur, onun ekonomik olarak bağımsızlığını elde etmesi, erkeğin hanenin efendiliğini kaybetmesi anlamına gelir, evde anne egemenliği, çocukların babaya saygısını kaybetmekle sonuçlanır**. Bu sebeple, kadın iş ya da siyaset alanında erkekle yarış halinde olmamalı, ev içi sorumluluğunun bilincinde olmalıdır (*İslâm ve Çağdaş Öncüleri*, s. 51, 111). Meryem Cemile'nin bu ifadeleri dönüşümün boyutlarını göstermesi açısından önemlidir.

Bu düşüncenin tam karşısında eşitlikçi yapının bir gereği olarak kadın hayatın bütün alanlarında olması gerektiği düşüncesi yer almıştır. Özellikle feminist akımların etkisiyle bu yönde ciddi bir mesafe de alınmıştır. Ancak bunu daha da öteye

taşıyan ve **ideolojisini erkek karşıtlığı üzerine kurgulayan post modern feminist akım, erkeklere özgü görünen bürokratik alanlarda, ekonomide, boks, halter, güreş, futbol, dövüş sporları gibi erkeklere özgü olarak bilinen sportif etkinliklerde ve özellikle hegemonik erkekliğin tanımlanmasında en güçlü rolü oynadığına inanılan orduda kadınların erkekler kadar görünmesi yönünde bir çabanın içinde olmuştur. Bununla bedensel kapasite farkının biyolojik farktan geldiği önermesini yıkarak hegemonik erkeklik özerkliğine son vermeyi amaçlamışlardır.** Bununla birlikte feminist akımların kadınlık rollerine göre daha değerli buldukları erkeklik rollerine talip olmaları, bunu yaparken de *kadınların kişiliklerinde saklı olan erilliği ortaya çıkarmayı* hedeflemeleri aynı zamanda erkek rollerinin üstünlüğünü kabullenmeleri anlamına geldiği gibi takım sporlarında erkekler içinde kadının, kadın takımında erkeğin bulunmasını ya da bir tarafta kadın diğer tarafta erkeğin olduğu güce dayalı sporları savunmamaları bir çelişkiye işaret etmektedir.

Post modern feminist akımın eşcinsel özgürlük hareketine eklenmesiyle heteroseksüel ilişkilerin eşitliği sağlayamadığı gerekçesiyle homoseksüel ilişkilerin evlilik kapsamına alınması mücadelesinin karşılık bulması ve bugün birçok Batı ülkesinde evliliğin çeşitlenmesi adına bu sapkın ilişkileri yasalaştırması da eşitlik fikrinin geldiği noktayı anlatması açısından önemlidir. Bugün bazı psikolog ve psikiyatrların tespiti ile söylemek gerekirse kadınların güçlenmesi birbirine bağlı önemli sonuçları doğurmuştur. Bunlardan ilki, kızların kendilerine denk erkek bulamamaları gerekçesiyle evlenmeden kaçınmaları; ikincisi, kadının öne çıkmasını erkeklik iktidarına bir tehdit olarak gören erkeklerin evlilikten uzak durmaları; üçüncüsü ise kadının evden çıkışıyla doğum ve anneliği ötelenip kariyerin öncelenmesidir (bk. Saffet Köse, “Ömer Nasuhi Bilmen Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Esas Alan Bir İlmihal Yazabilir miydi”, *İHAD*, 2024, 1-54).

b-Anne-Baba ve Çocukları: Geleneksel yapıda çocuk doğduğu andan itibaren ihtiyaçları

anne-baba ve geniş ailenin diğer üyeleri tarafından karşılanmaktaydı. Bu bağlamda babanın *velayet ve annenin hidane* görevini zikretmek yerinde olur. Baba ve annenin yükünü dede ve nine de almakta idi. Anne babanın evladı, ailenin bir ferdi, toplumun bir vatandaşı, kız çocuğu ise ileride bir erkeğin eşi, erkek çocuk ise bir kadının kocası olarak çocuğu sadece aile değil hanedeki herkes ve bir bütün halinde toplum yetiştirmektedir. Çocuğu hayata hazırlayan kabiliyeti doğrultusunda bir meslek kazandırmak, dindar bir aile olarak dini görevlerini öğretip onu yaşar hale getirmek, ahlakını oluşturmak anlamına gelen velayet görevi babanın idi. Baba bir otorite olarak çocuklarının kanununu koyan, sınırlarını çizen kişi görevini yerine getirmektedir. Toplum da yetişmekte olan kendi üyesini terbiye etmede aktif role sahiptir. Anne, bir taraftan çocuğa şefkat transfer ederken diğer taraftan babanın çocukların terbiyesi konusunda yardımcı işlevi yerine getirmektedir. Şayet anne, babaya yardımcı olmaz tam aksine baba otoritesini yıkarsa o erkeğin çocuklarına asla babalık yapamayacağı ise bilinmektedir. Çocuk doğduğunda en önemli ihtiyacı olan karşılıksız sevgi ve güvenli bağlanmayı sağlayacak mekanizmalar mevcuttu. Kurallar çocuk büyüdükçe biraz sert uygulanırdı. Kadın-erkek arasında rollerin sınırları net şekilde çizildiğinden bir karmaşa söz konusu değildi, toplum bu konuda duyarlıydı. Bu yapı, çocukların klasik normlara göre şekillenmesini sağlıyordu.

Günümüzde özgürlük, bireysel haklar ve mahalle baskısı gibi kavramlar baba ve toplum dahil tüm otoriteleri sınırlandıran, bir anlamda kendi başlılığı güçlendiren bir yapı oluşturmuştur.

5-Nüfus Artış Hızı ve Çocuk Sayısı: Evliliğin neslin sağlıklı şekilde devamını sağlayan bir amacının olması, çocuk sayısının artmasında önemli

bir etken olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü canlılarda neslin devamı doğum yasasına bağlanmıştır. Din ise doğumun ve neslin devamının sınırlarını belirlemiştir. Bir dindar açısından nikahın doğumdan bağımsız olarak düşünülmesi mümkün değildir ve çocuk sayısının artmasında bir etkisinin olmadığını söylemek çok da olası değildir. Öte yandan **Hz. Peygamber'in; "Sevecen ve doğumdan kaçınmayan, yüksünmeyen kadınlarla evlenin. Çünkü kıyamet günü ben sizin çokluğunuzla övüneceğim" (Ebû Dâvûd, "Nikâh", 3; Nesâî, "Nikâh", 11; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 158, 245) şeklindeki hadisi bu açıdan önemlidir.**

Geleneksel aile modelinde çocuk, aynı zamanda ekonomik döngü içinde aileye katkıda bulunan bir aktördü. Çocuk sayısının çokluğu aileye güç katan bir nitelik arz ediyordu. Dolayısıyla nüfus artışı konusunda bir sorun gözüküyordu. Yakın zamana kadar nüfusu düşürmek için "aile planlaması" adı altında kampanyalar yürütüldüğü düşünüldüğünde bugün artış hızının düşmesinin nedenleri de daha iyi anlaşılacaktır.

Ülkemizde kademeli olarak 12 yıl kesintisiz hale getirilen ortaöğretime istisnasız herkesin gitmek zorunda oluşu, eğitimin yalnızca örgün öğretim ile insan yetiştirilmesine indirgenmesi, sahada ustadan öğrenme yoluyla meslek edinme imkanının önünün kapatılmış olması da aile ve evlilik üzerinde olumsuz etkiler oluşturmuştur. Üniversite mezunu işsizler ordusunun oluşmasına da neden olan bu durum, meslek, sanat ya da zenaat öğrenme ve icra etme geleneğinin zaman içinde terk edilme-ye başlanmasına yol açmış, stratejik önemi haiz pek çok iş, meslek ya da zenaat bu sayede önemsiz hale gelmiş ya da değersizleştirilmiştir. Üreten ülke hedefinden bu yolla uzaklaşmış, tüketen bir

nesil üretilmiştir. 18 yaşına kadar zorunlu orta öğretime yönlendirilen gençler bir taraftan iş ararken diğer taraftan iş hayatında çalışacak eleman sıkıntısı çekilen bir ortam oluşmuştur. Bu durumun ortaya çıkardığı bazı önemli sonuçlar vardır:

- İş dünyasının ihtiyaç duyduğu eleman sıkıntısı ile toplumun beklediği mesleki alanlar ihmal edilmiştir.
- Evlilik süreçlerinin uzamasına ve doğum oranlarının düşmesine neden olmuş, aile kurumu bundan etkilenmiştir.
- Türkiye'yi batılılaştırma yönünde programlanan eğitim-öğretim süreçlerinde seviye arttıkça ve ekonomik imkanlar güçlendikçe sekülerleşmenin arttığı bir sonuç doğmuştur. Bundan aile kurumu olumsuz etkilenmiştir.

Günümüz dünyasında cinsel hayat ile doğumun bağı kesilmiştir. Özellikle sekülerleşmeye bağlı olarak nikah dışı birleşmelerdeki artış ve doğum kontrol yöntemlerindeki gelişmeler doğum oranlarının düşüşünde etkili olmaktadır.

Daha önce aileye katkı ve güç unsuru olarak görülen nüfus günümüz dünyasında modern iş hayatı ve teknolojinin getirdiği imkanlar ile konfor alanını sınırlayan bir yüke dönüşmüştür. Bugün ülkeler için nüfus bir güç olmasına rağmen bireyselleşmenin getirdiği bencillik ve konfor arayışı ile nüfus düşmektedir (M. Tayfun Amman, Adsera, s. 283).

6-Şehirlileşme: Şehirlileşme, modernliğin ölçütlerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Ancak ülkemizde şehirlileşmenin klasik ya da modern ölçütleriyle tanımlanan şehircilik yapısına ne kadar uyduğu tartışmaya açık bir konudur. Gerek fiziki yapılanma gerek sosyal imkanlar gerekse

içindeki insanın tutum ve davranışları gibi birçok parametre açısından değerlendirildiğinde bizim şehirlerimiz köy ile şehir arasında bir yapılanmaya sahip gibi görünmekte hatta köye daha yakın niteliği dikkati çekmektedir. Köy ise göç ile birlikte neredeyse varlığını kaybetmiştir. Dolayısıyla köylünün yapacağı işi yapan insan sayısı özellikle Batı bölgelerinde büyük ölçüde azalırken şehir diye tanımlanan yerleşim yerleri de köyleşmiştir. Kısaca yerleşim yerlerine bakıldığında karşımıza ne şehirlili olabilmemiş ne de köylü kalabilmiş bir toplum fotoğrafı çıkmaktadır. **Ülkemizde Batılılaşmanın ve şehirlileşmenin ölçütlerinden birisi köpeğin eve girişi olmuştur. Köyde köpek, bir bekçi olarak sahiplenilir, evi, tarlayı, bahçeyi, hayvanı bekler, korur ve evin dışında yaşardı.** Şehirde ise köpek evin bir sakini ve ailenin ferdi pozisyonuna yükselmiş, gün geçtikçe sokaklarda köpek gezdirenlerin sayısında artış olmuştur.

Şehirlileşmenin en önemli etkisi aileyi küçültmüş olmasıdır. Özellikle yalıtılmış çekirdek aile seviyesine düşmemiş olsa da büyük ailenin özelliklerinde bazı kayıpları beraberinde getirmiştir. Şehirlerde çocukları ile ilgilenen anne-babalar kendi anne-babaları dahil olmak üzere büyük ailenin fertleriyle belli günlerde sınırlı olarak fiziki mekanları paylaşmaktadır.

B- AİLE: NE OLMALIDIR?

Kemal Karpat'ın, "toplumlar, kendi kültürel kodlarından uzaklaştıklarında, başka güçlerin hıyayesinin parçası olurlar." şeklindeki tespitinden çıkarılacak derse en fazla aile konularında ihtiyaç vardır. Bu konuda dikkate alınması gereken ilkesel ve pratik değeri olan bazı hususların dikkate alınması aile kurumunu koruma açısından önemlidir:

“Çocuklarına ilgi gösteren, oyun oynayan geleneksel erkeksi babalar tarafından yetiştirilen erkek çocuklar, genellikle suç işlemezler. Suç işleyen erkek çocuklar, baba ilgisinden yoksun büyüyenlerdir.”

Birincisi; aile, geleneğe sahip insanın tarihi kadar geçmişi olan kadim bir kurumdur, bu geleneğin korunmasına ihtiyaç vardır. Aile bilinci, aile ortamı içinde kazanılır; geleceğin ailelerini kuracak olan çocuklar ise bu bilinci, doğdukları andan itibaren ebeveynleriyle yeterli ve nitelikli zaman geçirebildikleri ölçüde içselleştirmeye başlarlar. Bu süreçte baba otoritesi ve anne şefkati, aile geleneğinin aktarımı ve sürekliliği açısından en temel iki kaynağı oluşturmaktadır. Nitekim günümüz araştırmacıları, çağdaş toplumlarda aile ve toplumsal yapı açısından en önemli sorunlardan birinin “babalığın ölümü” ve “annelikten yoksunluk” olguları olduğunu vurgulamaktadır. Erkeklerin çocuklarına karşı babalık sorumluluğunu, kadınların ise annelik rolünü yerine getirmemesi, yalnızca bireysel bir tercih değil; çocukların psiko-sosyal gelişimini ve toplumun geleceğini tehdit eden yapısal bir risk alanı olarak değerlendirilmektedir. **Modern iş hayatıyla birlikte anne-babaların işe, çocukların ana okuluna ve kreşlere sonrasında diğer okullara gidişi, akşam döndüklerinde de yeterli ölçüde birlikte geçirecek zamana sahip olmamaları, geleneği oluşturmanın önünde en ciddi engellerden birisi olarak dikkati çekmektedir.** Anne şefkatin-den mahrum büyümüş çocuklarla

yetişkinliklerinde kalıcı ve mutlu bir ilişki kurmanın imkânsız denebilecek ölçüde zor oluşu ve bunun üç kuşak öteye kadar geçişken olduğu; baba ilgisinden yoksun büyüyen gençlerin de toplumsal sorunların başat aktörleri olduğuna dair bilimsel tespitler aile ve gelenek ilişkisinin önemini ortaya koyar. Konu ile ilgili çalışmasında David Blankenhorn’un şu tespiti önemlidir: “Çocuklarına ilgi gösteren, oyun oynayan geleneksel erkeksi babalar tarafından yetiştirilen erkek çocuklar, genellikle suç işlemezler. Suç işleyen erkek çocuklar, baba ilgisinden yoksun büyüyenlerdir.” (David Blankenhorn, *Fatherless America: Confronting Our Most Urgent Social Problem*, New York 1995, p. 30). Bu konuda annelik-babalık bilincine dönük aktivitelerin arttırılmasına ihtiyaç olduğu açıktır (bk. Saffet Köse, *Modern Çağın Sorunu Baba Yoksunluğu*, Konya 2025).

İkincisi; feminist akımların erkek karşıtlığı üzerinden geliştirdikleri aileyi yıkıcı düşünce ve kampanyaların özellikle eşcinsel özgürlük hareketine eklenilen postmodern feminist akımların aileyi hedef alan ve erkek karşıtlığına dair çok yönlü etkinliklerine karşı dikkatli olunması gerekir. Garridy Brown Hamilton’ın şu uyarısı bu açıdan değerlidir: “Feminizmin toplumumuzu

nasıl tahrip ettiği, mantıklı düşünen herhangi bir insan için çok açık biçimde görülmektedir. Feminizm, evliliği alıp yerine yalnızlığı (solitude) koyuyor. Çocukları alıp yerine boş rahimleri ve kalpleri koyuyor. Eğitimi alıp onu kölelik hayatına dönüştürüyor, kariyerleri alıp onları hayatın amacı haline getiriyor. Bu ideoloji bir zehirdir (poison). Onu içen hiçbir toplum, uzun süre yaşayamaz. Hanımefendiler ve beyefendiler! Amerika'daki sorun erkeklik değil, çekirdek aile değil, geleneksel cinsiyet rollerinin görünümü (prospect) de değil. Hayır, burada zehirli olan şey feminizmdir.” (TOXIC: How Modern Feminism Has Destroyed American Society, Liberty University, p. 29).

Üçüncüsü; kadının çalışma hayatında oluşu bir varoluş mücadelesine dönüştürülmüş ve çalışan kadın-ev kadını şeklinde sınıfsal bir yapıya gidilerek ev işi ve annelik değersizleştirilmiştir. Bu yaklaşım aileye zarar verdiği gibi doğum oranlarının düşmesinin de sebepleri arasında yer almaktadır.

Bu noktada kadın istihdamının varoluşsal bir kabul yerine ihtiyaç odaklı olarak belirlenmesi, çalışan kadınların da çocukları ile yakın temas halinde olabilecekleri bir yapının kurulmasına ihtiyaç vardır. Bu konuda etkin ve verimli politikalar üretilmesine ihtiyaç vardır.

Dördüncüsü, kadın-erkek eşitliği yerine eşdeğerliliğini esas almak ve cinsiyet farklılığını anlayarak ilişkileri bu ayırım üzerinden belirlemeye ihtiyaç vardır. Eşitlik ideolojisinin kadınlara ağır yük getirdiğinden hareketle eleştiriler ortaya çıkmaya başlamıştır. Nöropsikiyatr Louann Brizendine, cinsiyetin hormonların belirlediği bir gerçeklik olduğunu ve bunun korunması gerektiğini, kadınların kendi biyolojilerini anlamının geleceği planlamada kendilerine daha çok yardımcı olacağını ancak modern dünyanın erkek rollerini daha

değerli bulduğuna modern dünyanın bu konuda kendilerine yardımcı olmadığından yakınmaktadır (*The Male Braine*, p. 65, 153; *The Female Braine*, p. 25, 27, 159-161). Eşitlikte özdeşleştirme bulunduğundan dezavantajlı durumda olana ek yükler getirmektedir. **Eşdeğerlilik ise farklılıklara ve onun değerini vurgulayarak tamamlamayı özelliğini öne çıkaran bir kavramdır. Bu, sanal değil yaratılış gerçekliğine uygun bir tanımlamadır.** Buna göre İslam'ın iki ana kaynağı Kur'ân-ı Kerîm ve onun beşer formundaki ifadesi olan sünnet cinsiyeti merkeze alan bir normlar düzeni kurmuştur. Bu yaratılış gerçekliğine bağlı bir düzenlemedir. Bunun korunmasına özen gösterilmeli ancak Yahudilik ve Hıristiyanlıkta olduğu gibi bir kadın karşıtlığına, post modern feminist akımlarda olduğu gibi bir erkek düşmanlığına zemin teşkil edecek şekilde bir cinsiyetçilik ideolojisine dönüştürülmemeli, İslâmiyet'in özen gösterdiği denge ve değer bilincinde olunmalıdır.

Beşincisi; aile kurumunun korunması açısından ülkemizde TV'lerde gündüz kuşağında kadın-aile programlarının yayından kaldırılması stratejik bir önem taşımaktadır. Bu tür programlar “aile içi meselelerin aile içinde halledilmesi” ilkesinin ihlali olduğu kadar aile mahremiyetini linç eden bir karakter arz etmektedir. **Gündüz kuşağında bu programlar hem kötülüğü normalleştirmekte hem yaygınlaştırmakta hem ailenin büyüğü ve mahrem yapısını ortadan kaldırmakta hem de kötülüğü teşhir yoluyla bayağı ilişkilerin toplumda yerleşmesine zemin hazırlamaktadır.** Bu programlar sayesinde ailenin iyileştirici gücünden, mahrem yapısından, koruyucu gücünden bahsetmek neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Program içeriklerindeki şiddet, istismar, yalan, ensest ilişki, cinsel taciz, aldatma,

kötü söz gibi gayr-ı ahlaki eylemlerin uluorta konuşulması onların olabilirliğine dair meşruiyet zemini oluşturmakta, aile kurumunu kırılğan hale getirmekte, aile fertlerinin kendi aralarında birbirleri ile ilgili şüphe ve önyargıyı beslemekte, bütün bunlar da gençlerin evlilikten korkmalarına sebep olmakta, aileyi kuran ve yaşatan değerlerin direnç noktalarını zayıflatmakta, dolayısıyla sürekli tekrarlanan bu tür örnekler aile kurumunu zedelemektedir.

Bunun yanında şiddet görüntülerinin bulunduğu diziler, filmler ve haberlerin engellenmesi toplumsal ve aile içi barışı sağlama noktasında hayati önemi haizdir. Bütün haber kanallarında gösterilen cinayet, gasp, soygun, hırsızlık, darp gibi gerçek hayattan yaşanmış görüntüler şiddeti beslemekte ve özendirilmektedir.

Altıncısı; ailenin birçok işlevi resmi kurumlara ya da özel kuruluşlara devredilmiştir. Aile ekonomik faaliyet alanı olmaktan çıkmış, eğitici özelliği daralmış, dini-ahlaki-kültürel etkinliklere ayrılacak zaman neredeyse tamamen bitmiş, eğlence ve dinlenme işlevi de son derece azalmıştır. Bununla birlikte duygusal işlevini sürdürmesi (William Ogburn), sosyal öğrenme süreçlerinde çocukların ve gençlerin, başta ebeveynler olmak üzere duygusal yakınlık hissettikleri kişileri taklit etmeleri (M. Tayfun Amman, Bandura) sebebiyle değer aktarım merkezi olması açısından son derece önemli bir özelliktir. Özellikle aile geleneğinin devam etmesi ve uhrevi sorumluluktan kurtulma (Taha, 20/132; Tahrim, 66/6; Abese, 80/33-37) açısından anne-babalar bu noktada duyarlı olmalı ve vazifelerini yerine getirmelidirler.

Yedincisi; kendi kültürel kodlarımıza uygun şekilde ev içi iletişim, etkileşim, vazife ve sorumluluk

bilincinin yanında yalnızlaşan günümüz insanını korumak amacıyla *sıla-i rahim* merkezli büyük aile ilişkileri çerçevesinde yaygın bir eğitim modeli geliştirilmeli, geleneksel kodlarımızda mevcut bulunan toplumsal hayatın belirleyici unsuru olan ve genlerinde nezaket-zerafet ve mahabbet olan âdâba dair bilinç oluşturulmalıdır. Nikâhın “ağır ve mes’ûliyetli bir sözleşme” (Nisâ’, 4/21) olduğu dikkate alınırsa akrabalar arası dayanışmanın önemi kendiliğinden ortaya çıkar.

Sekizincisi; günlük hayat, insanı insan olmaksızın çıkaracak bayağı zevklerin tuzakları ile dolu bir alanı ifade eder. Bugünün insanı bu konuda daha fazla risk altındadır. **Bunlardan korunmanın yolu da ilk olarak alternatif helal alanların genişletilmesi ve onlara giden yolun kolaylaştırılması ikincisi de bir Müslümanın kendisini sınırlandıracak iç dünyasındaki manevi güç olan “Allah korkusu” ve “kuldân utanma” duygusuna sahip olmasıdır.** Hz. Peygamber’in (s.a.s.), “her dinin bir ahlâkı vardır; İslâm’ın ahlâkı da hayâdır” meâlindeki hadisi (İbn Mâce, “Zühd”, 17; Mâlik, *el-Muvaţta’*, “Hüsnü’l-hulûk”, 9) ile “utanma duygusunu kaybeden pervasızdır, istediğini yapar” şeklindeki tespiti de (Buhârî, “Enbiyâ”, 54, “Edeb”, 78; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 6) edebî çerçevesini çizen ve terbiyenin hedefini gösteren bir niteliğe sahiptir. Dolayısıyla insanı manevi olarak sınırlandıran haya, utanma duygusu, mahremiyete saygı gibi iç dinamikleri aktive edecek çalışmalara ağırlık vermek insanı kendi sınırları içinde tutmak için elzemdir. Ancak burada utanılacak tutum ve davranışların neler olabileceği noktasında doğru yönlendirmeye de ihtiyaç olduğu açıktır. Bugün “selamünaleyküm” demenin yadırgandığı, hatta unutulduğu bir toplumda ne demek istediğimiz daha kolay anlaşılabilir...